

О. Пушкар,

здобувач

Національної академії прокуратури України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ У ЗЛОЧИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВИЛ

Від правильного вирішення проблем поняття «вина» багато в чому залежить як визначення підстав кримінальної відповідальності в цілому, так і розвиток деяких інститутів кримінального права, зокрема таких, як незакінчений злочин, співучасть, обставини, які виключають злочинність діяння. Крім цього, належне розкриття сутності вини дає змогу також визначити правильну кваліфікацію та відмежувати близькі за об'єктивними ознаками склади злочинів. Більше того, у сучасному кримінальному праві взагалі не припустиме настання відповідальності без установлення в діях особи певного психічного ставлення до вчиненого діяння, тобто вини [1, с. 140].

У науці кримінального права розроблено поняття змішаної форми вини (її також називають складною, або подвійною, формою вини). Так, це відображено в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: О.О. Бахуринської, Р.В. Вереші, П.А. Воробєя, С.В. Гончаренка, П.С. Дагеля, В.Є. Квашиса, Г.А. Крігера, П.С. Матишевського, О.А. Пінаєва, А.І. Рарога, М.І. Хавронюка та інших.

Водночас серед науковців і практиків немає єдності в підходах до вирішення низки проблем кваліфікації деяких злочинів зі змішаною формою вини. При цьому багато науковців взагалі піддають критиці таку концепцію в цілому або висловлюють сумніви щодо окремих її положень.

На підставі цього та з метою послідовного втілення в життя засад суб'єктивного ставлення до вини видається

необхідним ґрунтовне дослідження різних аспектів концепції змішаної форми вини, зокрема й у складах злочинів, пов'язаних із порушенням спеціальних правил.

Розпочинаючи безпосереднє дослідження, спочатку слід відмітити, що згідно зі ст. 23 Кримінального кодексу України [2] (далі – КК України) вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії або бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Тобто якщо проаналізувати зміст цієї норми, то можна дійти висновку, що вина – це психічний процес, який відбувається у свідомості злочинця під час вчинення злочину та полягає в певному психічному ставленні особи до суспільно небезпечного діяння та його наслідків, що в підсумку утворює суб'єктивну сторону злочину.

Однак Н.С. Таганцев свого часу вказував, що до змісту цього поняття входить не лише поєднання умислу й необережності під час вчинення одного злочину, а й низка понять, які в наш час відносять до інших інститутів кримінального права (ексцес виконавця, помилка в об'єкті та предметі посягання тощо) [3, с. 260–261].

У сучасній літературі з питання про змішану (подвійну) форму вини висловлено різні точки зору. Зокрема, одні автори вважають за доцільне виділяти так звану змішану форму вини, проте вкладають різний зміст у це поняття [4, с. 36]. Інші зазначають, що подвійну та змішану форми вини слід

лише необережність (ч. 2 ст. 281 КК України). Наприклад, ст. 27 КК Російської Федерації встановлює: «Якщо в результаті вчинення умисного злочину заподіюються тяжкі наслідки, які за законом тягнуть більш суворе покарання і які не охоплювались умислом особи, кримінальна відповідальність за такі наслідки настає лише у випадку, якщо особа передбачала можливість їх настання, проте без достатніх для того підстав самовпевнено розраховувала на їх відвернення, або у випадку, якщо особа не передбачала, проте повинна була й могла передбачити можливість настання цих наслідків. Такий злочин визнається вчиненим умисно».

Питання про віднесення злочинів із подвійною та змішаною формами вини до умисних або необережних, на думку А.О. Пінаєва, має вирішуватися не лише залежно від того, як саме ставився винний до діяння та його наслідків, а й з урахуванням об'єктивних ознак складу, його законодавчого формулювання. Насамперед слід точно встановити ту об'єктивну ознаку, яка лежить в основі конструкції складу та визначає суспільну небезпечність вчиненого, а згодом з'ясувати психічне ставлення особи саме до цієї ознаки, після чого вирішити поставлене питання. У тих складах злочинів, які не передбачають врахованої законодавцем сукупності іншого правопорушення та злочину, проте конструкція їх допускає умисне ставлення особи до діяння за необережного ставлення до наслідків, вирішення питання залежить від таких умов:

1) якщо склад сконструйований так, що діяння в ньому передбачає лише умисну вину, а ставлення особи до наслідків може бути як умисним, так і необережним (ст. ст. 136, 364 КК України), такий злочин у цілому слід визнавати умисним; це обумовлюється тим, що акцент у визначенні суспільної небезпечності цих посягань робиться на діяння (саме в ньому полягає анти-соціальна сутність вчиненого); наслідки ж тут відіграють додаткову роль, їх віднесено на другий план;

2) якщо злочин у законі сконструйований так, що діяння передбачає як умисну, так і необережну вину, а ставлення особи до наслідків може бути лише необережним, то злочин із цим складом слід відносити до необережних (ст. 271 КК України).

Як відзначає В.В. Лунєєв, у цьому випадку в основі визначення суспільної небезпечності посягання лежать наслідки, до яких ставлення особи має бути лише необережним; характер його ставлення до діяння в оцінці небезпечності посягання відіграє допоміжну роль [5, с. 29].

В.А. Нерсесянц вважає, що ні умисел, ні необережність не відображають ступінь вини, властивої складним злочинам, які кваліфікуються заподіянням більш тяжкої шкоди. Саме цим часто пояснюється правомірність постановки питання про існування третьої форми вини, яка в єдності зі змістом відображає певний ступінь вини та є відображенням підвищеної небезпечності складного злочину, що кваліфікується настанням більш тяжкого наслідку [7, с. 38–39].

А.І. Рарог вважає, що правильно було би вести мову про злочин, вчинений із двома формами вини, оскільки кожна з форм вини, що поєднуються в одному злочині, повністю зберігає власну якісну своєрідність. Такі злочини правильно характеризувати як вчинені з двома формами вини [6, с. 51–52].

На нашу думку, слід відмовитися від визнання складів злочинів зі змішаною формою вини в цілому умисними або в цілому необережними. Слід вести мову про те, що такі злочини прирівнюються до умисних або до необережних, а особи, які їх вчинили, вважаються такими, що вчинили, відповідно, умисний чи необережний злочин.

Для злочинів, склад яких характеризується наявністю змішаної форми вини, найбільш типовим є необережне ставлення винного до наслідків вчиненого.

На думку П.С. Берзіна [10, с. 95–102], визнання найбільш типовими різнови-

У статті досліджується таке питання, як змішана форма вини у злочинах, пов'язаних із порушеннями спеціальних правил. Зокрема, надається загальне визначення поняття «вина»: психічний процес, який відбувається у свідомості злочинця під час вчинення злочину та полягає в певному психічному ставленні особи до суспільно небезпечного діяння та його наслідків. З урахуванням такого висновку пропонується виділяти також так звану «змішану» форму вини, під чим розуміється різне психічне ставлення особи у формі умислу й необережності до різних об'єктивних ознак одного й того ж злочину. На підставі таких пропозицій визначаються критерії, за допомогою яких можна виокремити злочини, що мають таку форму вини, а саме змішану.

В статті исследуется такой вопрос, как смешанная форма вины в преступлениях, связанных с нарушениями специальных правил. В частности, представляется общее определение понятия «вина»: психический процесс, который происходит в сознании преступника при совершении преступления и заключается в определенном психическом отношении лица к общественно опасному деянию и его последствиям. С учетом такого вывода предлагается выделять также так называемую смешанную форму вины, под чем понимается разное психическое отношение лица в форме умысла и неосторожности к различным объективным признакам одного и того же преступления. На основании таких предложений определяются критерии, с помощью которых можно выделить преступления, имеющие такую форму вины, а именно смешанную.

The article explores this question, as a mixed form of guilt in the crimes involving violations of specific rules. In particular, it provides a general defini-

tion of the term "guilt": the mental process that takes place in the mind of the perpetrator in the commission of a crime and is in a certain mental attitude of a person to a socially dangerous act and its consequences. In view of this conclusion is also invited to make a so-called mixed form of guilt, by which is meant a different mental attitude of the person in the form of intention and negligence to various objective indicators of the same offense. On the basis of these proposals is the criteria by which we can distinguish the crime having a form of guilt, namely mixed.

Література

1. Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения : [учеб. пособие] / [В.А. Владимиров, П.Ф. Гришанин, Ю.И. Ляпунов и др.] ; под ред. В.Ф. Кириченко. – М. : Науч.-исслед. и ред.-издат. отд. Высш. шк. МВД СССР, 1970. – 172 с.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право : [лекции] : в 2 т. / Н.С. Таганцев. – М. : Наука, 1994– . – Т. 1. – 1994. – 380 с.
4. Воробей П.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину : [монографія] / П.А. Воробей. – К. : НАВСУ, 1997. – 184 с.
5. Лунеев В.В. Субъективное вменение / В.В. Лунеев. – М. : Спарк, 2000. – 70 с.
6. Рарог А.И. Вина в советском уголовном праве / А.И. Рарог. – Саратов, 1987. – 186 с.
7. Нерсесян В.А. Ответственность за неосторожные преступления / В.А. Нерсесян. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 157 с.
8. Кириченко В. Смешанные формы вины / В. Кириченко // Советская юстиция. – 1966. – № 19. – С. 11–16.
9. Пинаев А.А. Уголовное право Украины. Общая часть / А.А. Пинаев. – Х. : Харьков юридический, 2005. – 664 с.
10. Берзін П.С. Про особливості врахування наслідків як результату поведінки людини у змісті юридичної конструкції складної вини / П.С. Берзін // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 2(88). – С. 95–102.

11. Иванов Н.Г. Ответственность за дорожно-транспортные преступления и деятельность органов внутренних дел по их предупреждению : [учеб. пособие] / Н.Г. Иванов, С.М. Корабельников. – М. : ВЮЗШ МВД СССР, 1990. – 97 с.

12. Злобин Г.А. Умысел и его формы / Г.А. Злобин, Б.С. Никифоров. – М. : Юридическая литература, 1972. – 264 с.

13. Белова О.І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : автореф. дис. ...

канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.І. Белова. – К., 2007. – 20 с.

14. Матвійчук Я.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Я.В. Матвійчук ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 250 с.

